

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.09:005.336.3

Стеблецький А.Л.

ORCID iD 0000-0001-7445-9947

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ — ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз характеру взаємодії суб'єктів освітнього процесу крізь призму їхньої освітньої діяльності. Визначено структуру оптимальної самоорганізації освітньої діяльності суб'єктів. Зазначено наявність проблем у дослідженні якості освітньої діяльності. Схарактеризовано умови і чинники, критерії, які визначають характер взаємодії суб'єктів освітньої діяльності.

Умови розвитку освітнього процесу ЗВО визначаються його характером: заснований на дослідницькій основі, суб'єкт-суб'єктній взаємодії, практико орієнтований. Умови розвитку взаємодії суб'єктів освітнього процесу визначаються взаємозумовленістю процесів, які є основою самоорганізації їхньої освітньої діяльності. Важливими критеріями конструктивного характеру суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі є доброзичливість, відкритість, неупередженість, прагнення до досконалості, пізнавальна активність.

Ключові слова: взаємодія, суб'єкти освітнього процесу, якість освіти, діяльність суб'єктів освітнього процесу, оперативний тестовий зріз.

© Стеблецький А.Л., 2018

Вступ. Наша країна у своєму розвитку спирається на освіту. Прийнято закони України «Про вищу освіту» (2014) та «Про освіту» (2017). Філософський аспект актуальних тенденцій в освіті ми бачаємо в допомозі індивіду реалізовуватись протягом життя як професіоналу, громадянину й особистості. Очевидно, що в такому разі доступ до освіти й освітніх послуг має значно зростати. Цей факт загострює питання про підвищення якості освіти. У законі України «Про вищу освіту» (2014) так визначено поняття «якість вищої освіти»: «це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та / або договором про надання освітніх послуг». Одним із напрямів зростання якості освіти є підвищення рівня якості освітньої діяльності. У законі України «Про вищу освіту» (2014) визначено поняття «якість освітньої діяльності» як «рівень організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забез-

печує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань».

Під час симпозиуму Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи» було визначено орієнтовний перелік ключових компетентностей. Значна їх доля формується у взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Метою статті є дослідження чинників і процесів, які є основою суб'єкт-суб'єктної взаємодії в умовах освітнього процесу.

Завдання статті полягають у визначенні базових чинників і процесів, які характеризують взаємодію суб'єктів в освітньому процесі закладу вищої освіти, аналізі умов і напрямів розвитку суб'єкт-суб'єктної взаємодії в контексті якості освіти.

Важливим резервом якості освітньої діяльності є взаємодія учасників освітнього процесу. Її можна характеризувати як конструктивну чи деструктивну, оптимальну чи неоптимальну, ефективну чи неефективну в контексті досягнення суб'єктами поставлених освітніх цілей.

Висвітлення проблеми взаємодії суб'єктів освітнього процесу ми розглянемо шляхом аналізу їхньої діяльності. Діяльність людини — це свідомо активність, яка виявляється в системі доцільних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Виокремимо освітню діяльність суб'єкта як частину його діяльності. Освітня діяльність — діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та / або неформальній освіті.

Одним із суб'єктів освітнього процесу закладу вищої освіти є викладач. Викладацька діяльність — це діяльність, спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та / або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо) й провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового чи цивільно-правового договору (Закон України «Про освіту», 2017). Викладацька діяльність є складовою освітньої діяльності. Тому висновки зроблені в процесі її дослідження справджуються і для останньої.

Ще одним суб'єктом освітнього процесу є здобувач. Здобувачі освіти — вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Ми назвемо діяльність здобувачів в освітньому процесі — навчальною (в досить широкому розумінні). Результати навчання здобувача — знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів (Закон України «Про Освіту», 2017). Практично весь освітній процес побудований на прямій чи опосередкованій взаємодії науково-педагогічних працівників (викладачів) і здобувачів (студентів) — суб'єктів цього процесу. Формат статті дає нам право на певні спрощення у подачі результатів дослідження, а саме аналіз моделей діяльності викладача і студента.

Розглянемо наукові погляди на структуру навчальної діяльності. Остання разом з іншими видами діяльності людини має свою специфіку. Чеський вчений Й. Лінгарт вважав, що

структура навчальної діяльності має чотири внутрішньо пов'язані складові: мотиваційну, пізнавальну, виконавчу і контрольну. Перші три утворюють діяльність, суть якої полягає у взаємодії суб'єкта з навколишнім світом. Контрольна складова належить до сфери аналізу реалізації діяльності, до оцінювання самого себе, мобілізації уваги тощо (Лінгарт Й., 1970, 685 с.).

Щоб краще зрозуміти дидактичний аспект взаємодії суб'єктів освітнього процесу проаналізуємо їхню діяльність. Структура діяльності викладача як управлінської діяльності містить такі елементи: планування, організація, стимулювання, поточний контроль, регулювання діяльності, аналіз її результатів. Після розробки плану проведення заняття згідно з освітніми цілями викладач переходить до організаційного забезпечення реалізації плану. Це й пошук необхідних інформаційних ресурсів, добір методів і засобів діяльності, внесення корективів у план заняття, уточнення завдання, організація діяльності студентів (створення спільними зусиллями освітнього середовища заняття, чіткий розподіл функцій між студентами перед виконанням завдань практичного спрямування, своєчасна допомога). Компонент стимулювання може передувати організації. Його основне завдання — залучення уваги студентів до вивчення теми заняття, активізація пізнавальної активності, розвиток стійкого інтересу до навчальної дисципліни. У процесі викладання необхідно здійснювати поточний контроль, що дає змогу виявити проблеми в оволодінні навчальним матеріалом та виправити їх. Саме на цьому компоненті діяльності викладача можна оцінити раціональність вибраного студентами варіанта організації навчальної діяльності. Це дає змогу внести корективи в організацію викладання й навчання. Аналіз результатів навчальної діяльності студентів виявляє основні причини їхньої неспішності, що є серйозним резервом удосконалення освітнього процесу в сучасному закладі вищої освіти (Зайченко І.В., 2018, с. 174; Мирончук Н.М., 2015, с. 171).

Незалежного від того, за якою структурною схемою працюватиме викладач, ми пропонуємо інструмент для швидкого і своєчасного корегування його діяльності. Для цього потрібен засіб для швидкої і максимально об'єктивної оцінки проміжних результатів діяльності студентів в освітньому процесі. Єдина необхідна умова — наявність швидкісного Wi-Fi в аудиторії. Цим інструментом може бути тестове завдання, наприклад, на виявлення розуміння ключових понять, зв'язків між явищами процесами тощо — оперативний тестовий зріз

(ОТЗ). ОТЗ можна підготувати і застосовувати як засіб контролю в ході реалізації різних етапів заняття. Розробляти такі завдання можна на різних інтернет-платформах (наприклад, через Google Forms, Moodle). При цьому необхідно враховувати, що час на їх виконання студентами під час лекційного, семінарського, практичного занять не повинен перевищувати 3–5 хв. Такий тест, наприклад, може містити декілька запитань із варіантами відповідей — одна чи кілька на вибір.

За результатами ОТЗ викладач приймає рішення про корекцію або продовження реалізації плану заняття. Якщо викладач використовує для ОТЗ Google Forms, то матиме різну статистичну інформацію, яку можна спрямувати на корегування, добір навчальних завдань, їх формулювання, корекцію організації діяльності студентів на занятті. У разі позитивного результату тестування викладач, на нашу думку, може зацікавити студентів тим, що вони вивчатимуть надалі, що своєю чергою посилить пізнавальні мотиви останніх.

Проаналізуємо структуру діяльності студента, що є результатом узагальнення різних наукових підходів та сучасних освітніх трендів, яка має такі складові: орієнтовно-мотиваційна, едукативна, оцінювально-корегувальна.

На орієнтовно-мотиваційному етапі студент вирішує для себе низку питань: виявити рівень відповідних наявних знань, визначити ресурси для майбутньої навчальної діяльності, скласти план дій (з допомогою викладача чи самостійно) тощо. Кожна операція цього етапу має відповідний мотив. Дійсно, без орієнтовно-мотиваційного етапу навчальна діяльність студентів відбуватиметься із недостатнім усвідомленням мотивів, а отже, не буде результатом їхньої самодіяльності й зумовлюватиметься лише зовнішніми чинниками (мотиваторами), тобто не відповідатиме найбільш значущим потребам та інтересам особистості, які є основою внутрішніх мотивів. Така діяльність не має розвивального ефекту.

Едукативний етап — це етап реалізації плану дій, занурення в навчальний матеріал, самостійна робота студента. Усе це має сенс лише тоді, коли останній активний — ставить навчальні цілі й шляхи їх досягнення, визначає інформаційні ресурси і працює з ними тощо. На цьому етапі студент найбільш активно має взаємодіяти з викладачем — на лекційних, семінарських, практичних заняттях, консультування за матеріалами самостійного опрацювання навчального матеріалу, виконання різних видів навчальної роботи.

Оцінювально-корегувальний — визначає результати діяльності, є ключовим етапом зворотного зв'язку в системі «викладач — студент». На цьому етапі варто (у разі потреби) визначитись із аспектами коригування подальшої взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Взаємодія викладача і діяльність студента в освітньому процесі буде результативною, якщо при цьому відбуватиметься синхронізація їхньої діяльності. Цей процес дискретний, періодичний і спрямований на корегування дій цих суб'єктів освітнього процесу. Ми вважаємо, що допомагати студенту в організації його діяльності в освітньому процесі необхідно якомога раніше. У цьому разі взаємодія буде як коучинг, а викладач — коуч. Щоб діяльність студента в освітньому процесі була систематичною, вона має бути самоорганізовувальною. Коучинг — це мистецтво сприяти підвищенню результативності, навчанню й розвитку іншої людини. Чотири базові етапи коучингу: визначення мети, з'ясування умов діяльності, вибудовування шляхів досягнення мети, досягнення мети (Дауни М., 2008). Не всі студенти мають навички самоорганізації діяльності в освітньому процесі, значна їх частина потребує допомоги у формуванні й розвитку цих навичок. Сприяючи студентам в оволодінні навичками самоорганізації діяльності, ми забезпечимо формування і розвиток у них таких ключових освітніх компетентностей: уміти витягати користь із досвіду; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; формувати свої власні прийоми вивчення; уміти вирішувати проблеми; самостійно займатися своїм навчанням (Хуторської А. Ключові освітні компетентності).

Зростання складності й обсягів знань, висока швидкість відмирання професій і створення нових, трансформаційні процеси в освіті — це лише деякі з проблем сучасної вищої освіти. Для організації освітнього процесу велике значення має система отримання зворотної інформації, яка допомогла б його вдосконалити, пристосувати до будь-яких викликів сучасності.

Освітній процес, заснований на особистісно орієнтованому та практико орієнтованому підходах, вимагає від основних його суб'єктів більш ефективної та оптимальної взаємодії. Під час останньої відбувається їхня спільна діяльність. Ми вважаємо, що взаємодія суб'єктів в освітньому процесі, яка веде до діагностованого результату, має визначатися певними критеріями. Встановлено ключові з них, а саме: відкритість, неупередженість, доброзичливість, прагнення до досконалості, пізнавальна актив-

ність, рефлексивність. Відкритість — як готовність до розгляду нової інформації. Неупередженість — як готовність зняти блокування при сприйманні інформації, яка подається в різній, незвичній формі. Доброзичливість суб'єктів освітнього процесу — як готовність до конструктивного характеру взаємодії, що веде до взаємоприйнятного результату. Прагнення до досконалості суб'єктів освітнього процесу — як готовність до розвитку професійних й особистісних властивостей. Пізнавальна активність суб'єктів освітнього процесу — як готовність до оволодіння новими знаннями різними, у тому числі новими, методами, засобами. Рефлексивність суб'єктів освітнього процесу — як готовність до самокорегування діяльності в разі неприйнятного результату взаємодії.

Викладач має використовувати всі можливості індивідуально-особистісного підходу до студента у взаємодії з ним, наприклад допомогти створити відповідний освітньому процесу психологічний стан. Відомо, що психологічні стани сприяють формуванню властивостей особистості. Для цього стимулювати, наприклад, прагнення студента у самоствердженні,

що притаманне його віковій групі. Цього можна досягти за умови, якщо студент виконуватиме завдання з наростаючою складністю. У нього зростатиме вмотивоване оволодіння навчальним матеріалом, бажання не втратити завоюваних позицій на заняттях, нового статусу в групі. Лише суб'єкт із високим рівнем відповідальності й пізнавальної активності здатний самоудосконалювати власну діяльність, раціонально її організувати в різних умовах освітнього процесу закладу вищої освіти.

Висновки. Отже, важливим резервом якості освітньої діяльності є розвиток різних напрямів взаємодії учасників освітнього процесу. Необхідна умова розвитку суб'єкт-суб'єктної взаємодії — синхронізувати самоорганізацію діяльності його учасників.

Процес оптимізації самоорганізації діяльності суб'єктів освіти для досягнення поставлених цілей є однією з основ їхньої взаємодії. Щоб остання була результативною, тобто сприяла зростанню якості освіти, вона має відповідати таким критеріям, як відкритість, неупередженість, доброзичливість, прагнення до досконалості, пізнавальна активність, рефлексивність.

ДЖЕРЕЛА

1. Дауни М. Эффективный коучинг: Уроки коуча коучей; пер. с англ. М.: Изд-во «Добрая книга», 2008. 288 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Вид-во «Ліра-К», 2018. 512 с.
3. Лінгарт Й. Процес і структура навчання людини; пер. з чеської. М.: Прогрес, 1970. 685 с.
4. Мирончук Н.М. Основні аспекти самоорганізації навчально-професійної діяльності майбутніх викладачів. *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти*: зб. наук. праць / за ред. проф. С.С. Вітвицької, доц. Н.М. Мирончук. Житомир: ФОП Левковець, 2015. С. 168–172.
5. Хуторської А. Ключові освітні компетентності. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/2340/>

REFERENCES

1. Dauny, M. (2008). *Effektivnyi kouching: Uroki koucha kouchei* [Effective Coaching: Coach Lessons from a Coach]. Per. s angl., M., Izdatelstvo «Dobraia kniga», 288 p. (in Russian).
2. Zaichenko, I. V. (2018). *Pedahohika i metodyka navchannia u vyshchii shkoli: pidruchnyk* [Teacher and Method of Teaching in High School: textbook]. 3-ie vyd., pererobl. i dop., K., Vydavnytstvo Lira-K, 512 p. (in Ukrainian).
3. Linhart, J. (1970). *Protses i struktura navchannia liudyny* [The Process and Structure of Human Learning]. Perekl. z cheskoї, M., Prohres, 685 p. (in Ukrainian).
4. Myronchuk, N. M. (2015). *Osnovni aspekty samoorganizatsii navchalno-profesijnoyi diyalnosti majbutnix vykladachiv* [The Main Aspects of the Self-organization of the Educational and Professional Activities of Future Teachers]. *Profesiina pidhotovka fakhivtsiv u systemi neperervnoi osvity*: zb. nauk. Practs. Za red. prof. S. S. Vitvytskoi, doc. N. M. Myronchuk, Zhytomyr: FOP Levkovets, pp. 168–172 (in Ukrainian).
5. Khutorskoi, A. *Kliuchovi osvitni kompetentnosti* (in Ukrainian). <http://ru.osvita.ua/school/method/2340/>

Стеблецкий А.Л.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СУБЪЕКТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА — ЗАЛОГ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

В статье проведен анализ характера взаимодействия субъектов образовательного процесса сквозь призму их образовательной деятельности. Определена структура оптимальной самоорганизации образовательной деятельности субъектов. Отмечено наличие проблем в исследовании качества образовательной деятельности. Охарактеризованы условия и факторы, критерии, которые определяют характер взаимодействия субъектов образовательной деятельности.

Условия развития образовательного процесса вуза определяются его характером: основан на исследовательской основе, субъект-субъектном взаимодействии, практико-ориентированный. Условия развития взаимодействия субъектов образовательного процесса определяются взаимообусловленностью процессов, которые являются основой самоорганизации их образовательной деятельности. Важными критериями конструктивного характера субъект-субъектного взаимодействия в образовательном процессе является доброжелательность, открытость, беспристрастность, стремление к совершенству, познавательная активность.

Ключевые слова: взаимодействие, субъекты образовательного процесса, качество образования, деятельность субъектов образовательного процесса, оперативный тестовый срез.

A. Stebletskyi

INTERACTION OF THE EDUCATIONAL PROCESS PARTIES AS GUARANTEE OF HIGH QUALITY OF EDUCATION

Our country relies on system of education in its development. The laws of Ukraine "On Higher Education" (2014) and "On Education" (2017) were adopted. The philosophical aspect of topical trends in education is considered in life-long helping an individual to fulfil him/herself as a professional citizen and personality. It is obvious, that in such case, the access to education and educational services should increase. This fact exacerbates the issue of improving the quality of education. One of the directions of increasing the quality of education is to increase the quality of educational activities. An important reserve for the quality of educational activities is the constructive interaction of participants in the educational process.

The article analyses the nature of interaction of the parties to the educational process in the context of their educational activities. The structure of optimal self-organization of the parties' educational activities is determined. The problems in studying the quality of educational activities are stated. The conditions, factors and criteria determining the nature of the interaction of educational activity parties are described.

The conditions of educational process development in the higher schools are determined by its nature: the educational process based on the research basis, the interaction between the parties, the practice-aimed educational process. The conditions of development of educational process parties' interaction are determined by interdependence of processes being the basis of their educational activities self-organization. The important criteria for constructive nature of the parties' interaction in the educational process include benevolence, openness, impartiality, aspiration for perfection, and activity.

Higher education reform can not take place without the continuous growth of higher education quality. Higher education should become even more powerful source of development of our country.

Key words: interaction, subjects of educational process, quality of education, activity of subjects of educational process, operational test section.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2018.

Прийнято до друку 14.11.2018.